

IVASKEVICS KRISZTIÁN – PÁSZTOR ATTILA

Kihallgatástechnikai módszerek a világban 1.

A Reid-módszer

Gyakorló kriminálpszichológusokként azt tapasztaltuk, hogy a bűnügyi állományban jelentős az igény a kihallgatástechnikai ismeretek bővítésére. Könyv- és protokollismertetőinkkel igyekszünk pótolni e hiányt, remélve olvasóink megaláztatását.

Az elmúlt években számtalan kutatás és tanulmány született a kihallgatástechnika összes létező aspektusában, ezek vagy új módszereket ismertettek, vagy pedig a régieken fejlesztettek. Jelen írásunkkal újtára szeretnénk indítani egy többrészes cikksorozatot, bemutatva az olvasónak a világszerte uralkodó kihallgatási protokollokat és stratégiákat, kritikával szemlélve ezek előnyeit és hátrányait, valamint szem előtt tartva az alkalmazhatóságukat a mindennapi rendőri munkában. Először a sok kritikával illetett Reid-módszert mutatjuk be, majd a Peace-modell, illetve kognitív és szociálpszichológiai módszerek bemutatása következik a széles körű ismeretszerzésen túlmenően annak érdekében, hogy ezzel elősegítsük az alternatív módszerek birtokában lévő nyomozók számára a kihallgatások hatékonyságának növelését. Bár a szakirodalomban még mindig lehetnek betöltésre váró feltáratlan területek, de érdemes lehet gondolkodni a különböző országok kihallgatási protokolljaiban meglévő, még be nem vezetett módszerek fokozatos, progresszív beiktatásán.

Bevezető

A rendőrségi meghallgatások kritikus részei a nyomozási folyamatoknak, hiszen az ügyek sikeres megoldásához elengedhetetlen információkra lehet szert tenni gyanúsítottaktól, szemtanúktól és áldozatuktól egyaránt¹. A világ két legismertebb kihallgatástechnikai keretrendszere jelenleg a Reid-módszer, valamint a Peace-modell. A Reid-módszer a leggyakrabban használt protokoll az Egyesült Államokban². Tágabb megfogalmazásban, a módszer lényege a gyanúsítottak

¹ Ray Bull (ed.): Investigative interviewing. Springer, New York, 2014

² Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Criminal interrogation and confessions. 4th ed. Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2004

beismerő vallomásának mielőbbi elérése, ennek érdekében pedig egy vádoló megközelítést alkalmaznak, valamint progresszív lépésekben növelik a pszichológiai nyomást a gyanúsítottakon³. A Reid-módszerrel teljes kontrasztban áll az Angliában és Walesben elterjedt kihallgatási keretrendszer, a Peace-modell. Ez a módszer egy humánusabb és etikusabb stílusú megközelítés, a cél pedig nem a beismerő vallomás mielőbbi elérése, hanem az, hogy a kihallgatást végző személy minél több megbízható információt szerezzen a gyanúsítottól⁴. Jelenleg Magyarországon a kihallgatástechnika szakirodalmában kevés hangsúlyt kapott a külföldi módszerek ismertetése, így a jelen tanulmány elsődleges szándéka, hogy pótolja ezt a hiányt. A sorozat első részének célja, hogy részletekbe menően, gyakorlati példákkal illusztrálva megismertesse az olvasókkal a Reid-módszert, annak előnyeit és hátrányait, valamint kísérletet tesz arra, hogy a legfrissebb kutatási eredmények bemutatásán keresztül kiegészítse a protokollt olyan kognitív és szociálpszichológiai módszerekkel, amelyek megfelelő alkalmazásával növelhető a gyanúsítottak kihallgatásának hatékonysága.

A Reid-módszer

A módszer kidolgozása a John E. Reid and Associates nevű amerikai vállalathoz fűződik és alapvetően két, habitusában teljesen eltérő fázisból tevődik össze. Az első egy konfrontációmentes viselkedéselemző interjú (*Behavioral Analysis Interview*), amelynek célja, hogy bizalmat és kapcsolatot teremtsen a gyanúsított és a kihallgatást végző személy között⁵. A gyanúsítottól általános demográfiai információkat kérdeznek, valamint lehetőséget adnak neki arra, hogy részletekbe menően tárja fel a saját álláspontját az adott bűncselekmény kapcsán. Ez után a kihallgatást végző személy tizenöt standardizált, válaszreakciót provokáló kérdést tesz fel. A predefiniált kérdések létjogosultsága azon az érvelésen alapszik, hogy a bűnös gyanúsítottak más verbális és nonverbális reakciókat produkálnának, mint az ártatlan gyanúsítottak⁶. Kö-

3 David Dixon: Questioning Suspects: A Comparative Perspective. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 26, no. 4, 2010

4 Rebecca Milne – Ray Bull: *Investigative interviewing: psychology and practice*. Wiley, New York, 1999

5 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011

6 Jaime Masip – Carmen Herrero: ‘What Would You Say if You Were Guilty?’ Suspects’ Strategies During a Hypothetical Behavior Analysis Interview Concerning a Serious Crime. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 27, no. 1, 2013

vetkezésképpen az elsődleges céljuk ezeknek a kérdéseknek nem más, mint hogy felderítsék, vajon a gyanúsított hazudik-e a bűncselekmény bármely vonatkozásában⁷. Ha a gyanúsított feltételezhetően nem mond igazat, akkor a kihallgatás a második fázisába lép, amely kilenc lépésből áll. Ez a szakasz habitusában szöges ellentétben áll a viselkedéselemző interjúval. Míg az előbbi célja az információszerzés, addig a második fázis már lényegében az az előfeltételezéssel indul, hogy a gyanúsított bűnös, a cél pedig a beismerő vallomás mielőbbi elérése⁸ különböző manipulatív technikák alkalmazásával. A következőkben a protokoll alapján bemutatjuk a viselkedéselemző interjú alkalmazási lehetőségét és standardját⁹.

A viselkedéselemző interjú

Bizalomépítés és nyitott kérdések alkalmazása

A viselkedéselemző interjú a Reid-módszer első része, aminek célja elsődlegesen az információk gyűjtése az adott bűncselekményről. Ez a rész konfrontációmentes szakasz, és sokkal inkább hasonlít egy interjúra, mint egy kihallgatásra. A viselkedéselemző interjú első alapköve – mint más módszereknek is meghatározó eleme – a bizalom kiépítése a kihallgató és a gyanúsított között. *Soukara, Bull, Vrij, Turner és Cherryman* kimutatta, hogy a kialakult bizalom a kihallgató és a kihallgatott között nagyobb arányú kooperációt és válasz hajlandóságot váltott ki a gyanúsítottakból.¹⁰

A bizalomépítésnek három fő komponense van: kölcsönös figyelem, pozitívitás és koordináció¹¹. A kölcsönös figyelem arra utal, hogy a kihallgatónak és a gyanúsítottnak kölcsönösen figyelnie kell a másik mondandójára¹². A pozitívitás elsősorban barátságosságot és tiszteletet jelent¹³. A koordináció komponense elsődlegesen a kihallgatási folyamat integritásának megőrzésé-

7 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: i. m.

8 Saul M. Kassin: Confession evidence: Commonsense myths and misconceptions. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 10, 2008

9 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m.

10 Stavroula Soukara – Ray Bull – Aldert Vrij – Mark Turner – Julie Cherryman: What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions. *Psychology, Crime and Law*, vol. 15, no. 6, 2009

11 Linda Tickle-Degnen – Robert Rosenthal: The Nature of Rapport and Its Nonverbal Correlates. *Psychological Inquiry*, vol. 1, no. 4, 1990

12 Janice Nadler: Rapport in Negotiation and Conflict Resolution. *Marquette Law Review*, vol. 87, 2004

13 Tripp Driskell – Eduardo Salas – Elizabeth L. Blickensderfer: Is three a crowd? Examining rapport in investigative interviews. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, vol. 17, no. 1, 2013

re utal. A szakirodalom azt is jelzi, hogy az egyes komponensek fontossága folyamatosan változhat, ahogy a kihallgatás átlép különböző fázisokba.

Az interjúnak fontos része továbbá, hogy a kihallgató lehetőséget adjon a gyanúsítottak arra, hogy feltárja ismereteit a saját szemszögéből. Ennek folyamánaképpen a kihallgatást végző részéről rendkívül fontos a nyitott kérdések minél gyakrabban történő használata, valamint az aktív hallgatás. A nyitott kérdések használata két okból fontos. Egyrészt a gyanúsított kevésbé érzi fenyegetve magát, másrészt ezzel pozitív színben tüntetheti fel magát, aminek következtében kevésbé vesz fel védekező pozíciót és nagyobb hajlandósággal oszt meg információkat¹⁴. A nyitott kérdések feltétele ezen felül csökkenti annak a lehetőségét, hogy a kihallgatást végző (például terhelő bizonyíték birtokában) olyan irányba vigye el az interjút, amivel a saját prekonceptióit próbálja megerősíteni a gyanúsított ártatlansága vagy bűnössége kapcsán¹⁵. A következő két kérdés illusztrálja a különbséget a zárt és nyitott kérdések között. Érthető módon, a második kérdésre adott válasz sokkal több hasznos és lényeges információt szolgáltat, mint az elsőre adható egymondatos válasz:

1. Hol tartózkodott múlt pénteken 7 óra 45 perckor?
2. Kérem, meséljen el mindent, ami önrel történt múlt pénteken déltől egészen addig, hogy lefeküdt aludni.

Az aktív hallgatás szintén fontos az interjú e szakaszában, követve a nyolcvan-húsz szabályt, ami annyit jelent, hogy nyolcvan százalékban a gyanúsított beszél, húszban pedig a kihallgató. Több tanulmány is rámutatott, hogy az aktív hallgatás részletesebb és nagyobb mennyiségű információ megosztásához vezet a gyanúsítottak részéről¹⁶. Az aktív hallgatás része az is, hogy alkalmanként a kihallgató rövid verbális vagy nonverbális átvezetőkkel ösztönzi a gyanúsítottat a beszédre (például igenlő bólintás, illusztrátorok, vagy verbális kifejezések használata, mint „Értem”, „Folytassa nyugodtan”). A nyolcvan-húsz szabály megsértése, valamint zárt igen/nem, többválasztós, il-

14 Mark Rhys Kebbell – Laurence J. Allison – Emily Joan Hurren – Paul J. Mazerolle: How do sex offenders think police should interview to elicit confessions from sex offenders? *Psychology, Crime & Law*, vol. 16, 2010

15 Christian A. Meissner – Saul M. Kassin: “He’s guilty!” Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, vol. 26, 2002

16 Rebecca Milne – Ray Bull: i. m.; Michel St-Yves: The Psychology of Rapport: Five Basic Rules. In: Tom Williamson (ed.): *Investigative Interviewing* [Electronic Book]. Taylor and Francis, Hoboken, 2013, pp. 87–106.

letve megvezető kérdések feltétele kevés, hiányos, valamint pontatlan és megbízhatatlan információkat hoz elő a gyanúsítottból¹⁷.

A viselkedést provokáló tizenöt kérdés¹⁸

Az interjú következő fázisa a viselkedésprovokáló tizenöt kérdés feltétele a gyanúsítottaknak. A Reid-módszer e fázisa azt a célt szolgálja, hogy a kérdésre adott válaszok alapján megállapítsák, hogy a gyanúsított igazat mond-e, vagy hazudik a bűncselekményben játszott szerepéről vagy az ügy bármely részletéről. A következőkben bemutatjuk a tizenöt standardizált kérdést és a rájuk adott lehetséges válaszmodelleket¹⁹. A kérdések mellé a szerző példaként megadta egy gyűjtogatási ügy részletes leírását, amelynek alapján végigvezeti az olvasót a kérdéseken²⁰.

„Egy raktárban tűz keletkezett, amiben a készlet nagy része megsemmisült. A behatolás az egyik oldalsó ajtó felnyitásával történt. A biztonsági rendszer szerint mindez 21.40-kor történt, szeptember 12-én. Mire a rendőrség kiérkezett a helyszínre (21.50), az egész épület lángokban állt. A helyszíni szemle kiderítette, hogy a tettes benzint használt a tűzgyújtáshoz, és a keletkezési hely a raktárban lévő dobozok voltak. A személyzeti akták alapján két dolgozónak volt feltételezhető indítéka a gyűjtogatáshoz. Egyikük Jim, akitől nemrég megtagadták az előléptetést helyettes felügyelővé, valamint John, aki nemrég egyhetes felfüggesztést kapott a beléptető kártyával való visszaéléseért. Ezek az indítékok azonban önmagukban nem elegendők egy leartóztatáshoz, viszont a kihallgatásuk indokolt.”

1. Cél²¹: *Mit gondol, mi a célja a mai interjúnak?*

Bűnös reakció: elkerülő, háritó, homályos válasz.

Ártatlan reakció: egyenes válasz, valószerű nyelvezet.

A szerzők itt úgy érvelnek, hogy amennyiben a gyanúsított kimért, homályos félmondatokban válaszol, például „*Gondolom, azt akarja tudni, mi történt a raktárban*”, arra érdemes másképpen tekinteni, mintha azt mondaná: „*Biztos azt szeretné kideríteni, mit tudok a tüzesetről, amely a raktárban történt teg-*

17 Brent Snook – Kirk Luther – Heather Quinlan – Rebecca Milne: Let 'em talk! A field study of police questioning practices of suspects and accused persons. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012

18 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 163–181. o.

19 Ehhez lásd Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Uo.

20 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: Uo. 162–163. o.

21 Uo. 163. o.

nap”. Ez utóbbinál úgy feltételezik, hogy az valóságosabb és pontosabb nyelvezetű, valamint nem fél nevén nevezni a történeteket (tüzeset).

2. Háttér²²: *Őn követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: elkerülő, hártó, késleltetett reakció. Mozgolódás a széken, lábak keresztbetétele.

Ártatlan reakció: empatikus tagadás, késleltetés nélküli tagadás. Illusztrátorok használata, direkt szemkontaktus, előrehajoló testtartás.

A második kérdés egy direkt konfrontáció, ez gyakran megingatja a szerepében a bűnös gyanúsítottat. A szerzők itt úgy fogalmazzak, hogy az a gyanúsított, aki feltehetően nem mond igazat, kitérő és gyakran hezitáló, késleltetett reakciót fog adni. Ezzel szemben az ártatlan gyanúsítottól sokkal inkább empatikus, de azonnali, határozott tagadást várnak.

3. Ismeret²³: *Tudja ki követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: földrajzi és emocionális távolságtartás a bűncselekménytől, mindennemű ismeret tagadása a bűncselekmény elkövetőjéről.

Ártatlan reakció: sejtések közlése, bocsánatkérés, amiért nem tud segíteni, gondolkodás a lehetséges elkövetőn. Az ártatlan ember valóban őszintének tűnik.

A szerzők jelen esetben akként érvelnek, hogy egy bűnös gyanúsított igyekezne elhatárolni magát érzelmileg és földrajzi értelemben is a bűncselekménytől, valamint tagadná, hogy bárkit is ismerne, akinek köze lehetne a bűncselekményhez. Ezzel szemben egy ártatlan gyanúsított szán némi időt a gondolkodásra, és megpróbálna elméleteket felállítani arról, ki lehetett az elkövető. Példa reakcióként említik a következőt: „Pontosan nem tudom, felmerült pár név, de nem tudnám biztosra mondani.”²⁴

4. Gyanú²⁵: *Mit gondol, ki követte el a bűncselekményt? Lehet ez akár csak egy megérzés, és az is lehet, hogy teljesen alaptalan lesz. Viszont az a tapasztalatom, hogy az ilyen esetekben mindenkiben felmerül legalább egy vagy két név.*

Bűnös reakció: Ellenállás a tekintetben, hogy megnevezzen bárkit is, vagy elmozdulás afelé, hogy a másik gyanúsítottra mutasson rá (ha kettő van), alapos érvek nélküli, logikátlan vádaskodás.

22 Uo. 166. o.

23 Uo.

24 Uo.

25 Uo. 167. o.

Ártatlan reakció: Törekvés arra, hogy megnevezzen legalább egy embert, és mindezt logikus érvekkel támasztja alá.

A szerzők szerint egy bűnös gyanúsított általában hezitálás nélkül tagadni fogja, hogy bárkit meg tudna nevezni a bűncselekmény elkövetése kapcsán. Egy kivétel azonban van erre, mégpedig ha csak két embernek volt lehetősége arra, hogy elkövesse a bűncselekményt. Ez esetben gyakori, hogy a gyanúsított megvádolja a másik személyt, mindezt logikai alapok és hitelesség nélkül. Az ártatlan gyanúsított ezzel szemben gyakran megnevez egy vagy több embert, valamint képes arra, hogy érvekkel alátámassza a gyanakvását.

5. Tanúsítás²⁶: *Van esetleg olyan személy, bárki, akiről azt tudná mondani, hogy biztosan NEM követte el a bűncselekményt?*

Bűnös reakció: semmitmondó vagy elkerülő reakció.

Ártatlan reakció: törekvés valaki megnevezésére.

A „tanúsítás” kérdése burkolt felhívás arra, hogy a gyanúsított segítsen a nyomozó hatóságnak. Egy bűnös gyanúsított a szerzők szerint általában nem lesz hajlandó arra, hogy bárkit megnevezzen, mivel nem akar senkit kizárni a lehetséges elkövetők közül. Tipikus reakcióként említik: „*Nem igazán, nem ismerem senkit olyan jól.*”

6. Hitelesség²⁷: *Úgy gondolja, hogy szándékos volt a gyűjtogatás?*

Bűnös reakció: irrális érvek ismertetése arra vonatkozóan, hogy valójában nem történt bűncselekmény.

Ártatlan reakció: megerősítés, hogy valóban bűncselekmény történt.

Ez a kérdés nyilvánvalóan különböző típusú bűncselekmények esetében más módon fog elhangzani, például „*Valóban úgy gondolja, hogy a hölgyet megerőszakolták?*”, vagy „*Úgy gondolja, hogy az áldozatot egy ismerőse ölthette meg?*”, esetleg „*Biztos benne, hogy azt a pénzt valóban ellopták?*”. A „hitelesség” kérdése lehetőséget ad a bűnös gyanúsítottnak, hogy összezavarja a nyomozást. A bűnös gyanúsított ilyenkor próbál érveket felhozni amellet, hogy valójában nem is történt bűncselekmény.

7. Lehetőség²⁸: *Kinek volt a legjobb lehetősége arra, hogy elkövesse a bűncselekményt?*

²⁶ Uo.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo. 168. o.

Bűnös reakció: Irreális gyanúsítottak megnevezése, vagy pedig annak állítása, hogy a bűncselekményt senki nem követhette el.

Ártatlan reakció: egy lehetséges elkövető megnevezése.

Ha egy ártatlan gyanúsítottak volt a legjobb lehetősége a bűncselekmény elkövetésére, akkor a szerzők szerint ezt el is ismeri, vagy legalábbis megemlíti a saját személyét. Egy bűnös gyanúsított esetében úgy gondolják, hogy az sokkal inkább eltereli saját magáról a figyelmet, vagy pedig kizárja, hogy bárkinek is lehetősége lett volna.

8. Attitűd²⁹: *Hogy érzi magát attól, hogy kikérdezzük a bűncselekmény kapcsán?*

Bűnös reakció: Negatív attitűd (negatív érzések kiemelése).

Ártatlan reakció: Pozitív attitűd („örülök, hogy segíthetek”).

A szerzők szerint tipikus ártatlan reakciók közé sorolják azt, hogy például „Egyáltalán nem bánom”, vagy „Örülök, hogy segíthetek bármilyen formában”. A bűnös gyanúsított reakciójaként pedig: „Úgy érzem magam, mintha bűnözőként kezelnének”, vagy „Nem értem, miért teszik fel nekem ezeket a kérdéseket”.

9. Gondolkodás³⁰: *Felmerült önben valaha a bűncselekmény elkövetésének gondolata?*

Bűnös: E gondolatok elismerése, vagy minősítések használata (például „nem igazán”).

Ártatlan: E gondolatok egyszerű tagadása.

Ennek a kérdésnek a bűnös gyanúsítottban lévő szorongás csökkentése a célja azáltal, hogy lehetőséget adnak neki arra, gondolkodjon el a bűncselekményen, viszont ne kelljen szembenéznie azonnal a következményekkel. Nyilvánvalóan gondolatok és fantáziák nem használhatók fel bizonyítékként a bíróságon, és ezt a gyanúsított is tudja. Az ártatlan gyanúsított a szerzők szerint egyenesen és határozottan tagadja e gondolatok meglétét, míg a bűnös gyanúsítottól úgy vélekednek, hogy majd minősítő válaszokat ad, például „Nem igazán”, „Nem nagyon”, vagy pedig indirekt módon bevallja, hogy gondolkodott a bűncselekmény elkövetésén, például „Lefogadom, hogy rajtam kívül még sokan mások is elgondolkodtak rajta”.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

10. Indíték³¹: *Mit gondol, miért követhette el valaki ezt a bűncselekményt?*

Bűnös: Vonakodás az indítékról való elmélkedéstől, vagy pedig túlzottan specifikus válasz. Testhelyzet változtatása a székből, vagy egyéb szorongásoldó cselekedet.

Ártatlan: Ésszerű indíték felhozása, szorongásmentesség az indítékról való beszélgetéskor.

A szerzők úgy érvelnek, hogy a legtöbb bűncselekmény esetében egy ártatlan gyanúsított képes lesz arra a kihallgatás során, hogy megpróbáljon ésszerű magyarázatot találni a bűncselekmény elkövetésére. A gyűjtogatás példáját követve ez lehet biztosítási csalás, bosszú vagy harag. Ezen felül még úgy vélekednek, hogy az ártatlan gyanúsított szorongásmentesen beszél a lehetséges indítékokról. Ezzel szemben a bűnös gyanúsított számára rendkívüli pszichológiai terhet okoz e kérdés megvitatása, mivel pontosan tudja, miért követte el a bűncselekményt, és egy ilyen fajsúlyú hazugság nagyon megterheli a gondolkodást, amely pedig tükröződhet a gyanúsított testbeszédén és reakcióján. Az erős kognitív megterhelés miatt a szerzők azt feltételezik, hogy a bűnös gyanúsított általában nem bocsátkozik spekulációba az indítékok illetően, így a tipikus reakciók közé tartozik a „*Honnan tudjam, bármi lehet*”, „*Fogalmam sincs*”. Miközben verbális reakciókat ad, érdemes figyelni a testbeszédét is, például mozdulatlanság a székből, testhelyzet változtatása, mivel ezek enyhítik a gyanúsítottban a megélt szorongást.

11. Büntetés³²: *Mit gondol, mit érdemelne a bűncselekmény elkövetője?*

Bűnös: Engedékenység kilátásba helyezése, vagy elkerülő reakció, nem megnevezve specifikus büntetést.

Ártatlan: Ésszerű büntetés kilátásba helyezése.

Az ártatlan gyanúsított a szerzők meglátása szerint legtöbbször ésszerű büntetést helyezne kilátásba, például „*Remélem, hogy bíróság elé állítják és lecsukják*”. Ezzel szemben a bűnös gyanúsított viszont nem mutatna sok hajlandóságot specifikus büntetés megnevezésére, így a tipikus reakciók közé tartozik a „*Az a körülményektől függ*”, vagy pedig „*Ez nem tőlem függ*”, esetleg „*Majd a bíróság eldönti*”. Ez esetben a szerzők azt javasolják, hogy a kihallgatást végző személy kérdezzen vissza: „*És ha magán múlna, milyen büntetést adna az elkövetőnek?*”

31 Uo. 170. o.

32 Uo.

12. Második esély³³: *Mit gondol, a bűncselekmény elkövetője megérdemelne egy második esélyt?*

Bűnös: Második esély lehetőségének felvetése, elkerülő reakció (például „Nehéz megmondani”), vagy a körülményekre való hivatkozás (például „Az attól függ, hogy...”).

Ártatlan: Vonakodás második esélyre vonatkozóan.

Az ártatlan gyanúsított tisztában van azzal, hogy egy olyan bűncselekmény ügyében kérdezik ki, amelyet nem követett el, ezért a szerzők meglátása szerint vonakodna attól, hogy második esélyt kelljen adni az elkövetőnek. Ezzel szemben azonban úgy vélik, hogy egy bűnös gyanúsított hajlana a második esélyre, de mindezt csak burkoltan fogalmazná meg, például: „Ahhoz, hogy erre válaszoljak meg kellene vizsgálni az összes körülményt”, vagy „Ezt nehéz megmondani”.

13. Tiltakozás³⁴: *Miért nem követte volna el soha ezt a bűncselekményt?*

Bűnös: Harmadik személyben való közlés (például „Mert az törvényellenes!”), hivatkozás a negatív következményekre és külső körülményekre (például kamerák).

Ártatlan: Egyes szám első személy használata, miközben megemlíti egy személyiségvonást, vagy hivatkozás jelenlegi felelősségtudatra, múltban elért eredményekre.

Az ártatlan gyanúsított a szerzők szerint kétféle stratégiát választ. Az egyik, hogy a saját személyiségét emeli ki egyes szám első személyben, például „Mert nem vagyok gyűjtogató”, vagy „Nem tudnék a tükörbe nézni ezek után”. A másik lehetőség, hogy múltbeli eseményeket vagy pedig jelenkori felelősséget hoz fel érvnek, például „Soha nem tennék kockára mindent, amiért annyit dolgoztam, azzal, hogy elkövetek egy ilyen bűncselekményt”. Egy bűnös gyanúsított azonban a szerzők érvelése alapján inkább egyes szám harmadik személyben reagálna és elsődlegesen a jövőbeni felelősség elkerülésére helyezné a hangsúlyt, mint például a börtönbe kerülés. A szerző egy másik példát is említ, egy gyermek ellen elkövetett szexuális bűncselekményben a következő kérdést: „Mondja el, miért nem létesítene szexuális kapcsolatot egy tanulóival!” Ez esetben a szerzők szerint a bűnös gyanúsított ilyen típusú reakciót produkálhatna: „Mert biztos, hogy elmondaná másoknak.”

³³ Uo. 171. o.

³⁴ Uo.

14. Eredmény³⁵: *Mit gondol, a nyomozásunk eredménye mit fog kideríteni az ön szerepéről a bűncselekményben?*

Bűnös: Rövid válaszok (például „tisztá vagyok”), bizonytalanság, elkerülő reakció vagy a gyanú, hogy a nyomozás negatív eredménnyel zárul azzal, hogy mást fognak megvádolni.

Ártatlan: Bizonyosság abban, hogy ártatlannak találják.

A szerzők úgy érvelnek, hogy egy ártatlan gyanúsított magabiztosan hisz a saját ártatlanságában, ezzel szemben viszont egy bűnös gyanúsított nem mutatná ugyanazt a magabiztosságot, mivel a benne zajló mentális folyamatok még mindig le vannak terhelve azzal, hogy a segítsék a lebukás elkerülését. Éppen ezért várhatók rövid válaszok, mint „*Remélem minden oké lesz*”, esetleg elkerülő reakciók, mint „*Mindig olyanért hibáztatnak, amit nem követtem el*”.

15. Kinek számolt be³⁶: *Elmondta bárkinek is azt, hogy ma kihallgatáson vesz részt?*

Bűnös: tagadás, vagy pedig csekély jelentőség tulajdonítása a kihallgatásról való beszámolásnak. Ha mégis elmondta valakinek, akkor egy bűnös azt mondáná, hogy az illető, akinek elmondta nem reagált, vagy pedig megkérdezte, hogy ő követte-e el a bűncselekményt.

Ártatlan: elismeri, hogy beszélt másoknak a nyomozásról/kihallgatásról.

A szerzők ennél a kérdésnél azt feltételezik, hogy mivel gyanúsítottnak lenni egy büntetőeljárásban sokaknak új és rémisztő tapasztalat lehet. ezért az erre a kérdésre adott válasz sok mindent elárulhat. Természetes reakció, hogy egy ilyen eseményről az ember beszámol a szeretteinek, hogy támaszt és megértést találjon, esetleg tanácsot kérjen. Ennek folyamányaképp a szerzők szerint gyanúsítottnak mondható, ha az illető senkinek nem számol be egy ellene folyó eljárásról vagy egy közeledő kihallgatásról. Az alapfeltételezés az, hogy a bűnös gyanúsított azért nem számol be senkinek ezekről az eseményekről, mert szeretteinknek sokkal nehezebb hazudni, mint másoknak. Néhány bűnös elkövető is elismeri, hogy beszámolt másoknak a kihallgatásról vagy az ügyről. Amikor ez megtörténik, a kihallgatást végző személy visszakérdezhet: „*És mi volt a (felesége, férje, barátja stb.) reakciója, amikor beszámolt erről?*” A szerzők szerint egy ártatlan gyanúsított részletesen beszámol a szeretteivel való beszélgetéséről, míg egy bűnös gyanúsított reakciója sokkal hezitálóbb és elkerülőbb lesz.

35 Uo. 172. o.

36 Uo.

A viselkedéselemző interjú szakirodalmi kritikája

A viselkedéselemző interjú nem provokatív bevezető része a már korábban leírtak alapján is empirikusan bebizonyosodott, és azok a technikák szerepelnek a legelfogadottabb kikérdezési módszerek között is (például Peace-modell). A tizenöt standardizált, viselkedést provokáló kérdés megbízhatósága és validitása azonban erősen megkérdőjelezhető. Tulajdonképpen a módszer e részét érte a legtöbb kritika is. Ennek az az oka, hogy a kérdések meglétének alapfeltételezését, miszerint a kérdező (nyomozó) valóban képes arra, hogy megkülönböztesse a bűnös gyanúsítottat az ártatlantól, az empirikus kutatások által többször is megcáfolták. *Masip és Herrero* tanulmányában³⁷ azt vizsgálta, hogy milyen stratégiákat használnának az emberek egy olyan kihallgatáson, amelyen felteszik nekik a viselkedéselemző interjú tizenöt standardizált kérdését. Az eredmények azt igazolták, hogy mind a bűnös, mind pedig az ártatlan gyanúsítottak olyan stratégiát alkalmaznának a kihallgatáskor, ami az értékelési szempontból az ártatlan kategóriába sorolná őket. Éppen ezért azok a feltételezett válaszreakciók, amelyeket a szerzők különböző példákkal illusztráltak, semmiképpen sem tekinthetők hitelesnek vagy megbízhatónak. További problémákat vet fel az is, hogy a procedura teljes mértékben a kihallgatók hazugságfelismerő képességére hagyatkozik. Számos tanulmány azonban azt igazolja, hogy a rendőrség és egyéb rendvédelmi szervek dolgozói (beleértve tapasztalt nyomozókat is) nem teljesítenek jobban a hazugság felismerését illetően, mint a tapasztalattal és képzéssel nem felvértezett átlagpopuláció³⁸. Így tehát érvényét veszti az az feltételezés, miszerint a korábban bemutatott tizenöt standardizált kérdésre adott válaszok alapján megbízhatóan kiszűrhetők a hazugságok, valamint hogy megkülönböztethető az ártatlan gyanúsított a bűnöstől. Ezek folyományaképpen helytállónak tűnik az az érvelés, miszerint a viselkedéselemző interjú predefiniált kérdéseinek alkalmazása és a válaszreakciókra való alapozás hibás irányba terelheti a kihallgatást és döntően befolyásolhatja a nyomozások végkimeneteletét, aminek sok esetben akár súlyos következményei is lehetnek. Éppen ezért a szakértők legnagyobb része alternatív, empirikus kutatásokkal alátá-

³⁷ Jaume Masip – Carmen Herrero: i. m.

³⁸ Deborah Bradford – Jane Goodman-Delahunty: Detecting deception in police investigations: Implications for false confessions. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 15, no. 1, 2008, pp. 105–118.; Charles Bond – Bella DePaulo: Accuracy of Deception Judgments. *Personality & Social Psychology Review*, vol. 10, no. 3, 2006, pp. 214–234.; Michael Aamodt – Heather Custer: Who can best catch a liar? A meta-analysis of individual differences in detecting deception. *Forensic Examiner*, vol. 15, no. 1, 2006, pp. 6–11.

masztott módszereket javasol a viselkedéselemző interjú e szakaszának helyére (például Peace-modell)³⁹.

A Reid-módszer kilenc lépése⁴⁰

Ha a protokoll értelmezése alapján⁴¹ a viselkedéselemző interjú során a gyanúsítottat bűnösnek találják, akkor az interjú átlép a következő fázisba, amely habitusában és céljában szöges ellentéte az előzőnek. A cél itt már nem az információgyűjtés, hanem az, hogy a gyanúsított minél előbb beismerje az adott bűncselekmény elkövetését. A módszer kilenc egymásra épülő és a korábbi megerősítő lépésből áll, ezeknek az a céljuk, hogy szisztematikusan leépítsék a gyanúsított ellenállását, rávegyék az együttműködésre, majd ezt az együttműködést továbbvigyék arra a szintre, hogy a gyanúsított írásos beismerő vallomást tegyen⁴². Minden egyes lépés fokozatosan növeli a gyanúsított szorongását és ezzel egyidejűleg csökkenti benne a beismerő vallomás negatív következményeinek érzetét.

Első lépés – Pozitív konfrontáció⁴³

Az első lépés célja, hogy a gyanúsítottat egyenesen és magabiztosan szembeítsék az általa elkövetett bűncselekménnyel. Ennek lényege, hogy a pszichológiai fölény és dominancia egyből a kihallgatóhoz kerüljön, mivel a szerzők úgy érvelnek, hogy a gyanúsítottak nem számítanak arra, hogy már a kihallgatás első szakaszában konfrontálódniuk kell az általuk elkövetett bűncselekménnyel. Egy példa a pozitív konfrontációs mondatra, az előző gyűjtogatási ügynél maradva⁴⁴: „*Jim, az átfogó nyomozásunk arra derített fényt, hogy minden kétséget kizáróan maga gyűjtotta fel a raktárt.*” A konfrontációs mondatnál a szerzők megfogalmazzák a fizikai környezet jelentőségét is. Úgy gondolják előnyös, ha a gyanúsított ül, miközben a kihallgató vele szemben áll, és a kezében vannak a nyomozással kapcsolatos dokumentumok, mivel ezzel feltételezhetően erősödik a gyanúsítottban a szorongás. Rögtön ez-

39 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: i. m. 33–37. o.

40 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 195–342. o.

41 Uo.

42 Richard A. Leo: *Police Interrogation and American Justice*. Harvard University Press, 2008

43 Fred E. Inbau – John E. Reid – Joseph P. Buckley – Brian C. Jayne: i. m. 202–211. o.

44 Uo. 202. o.

után azt tanácsolják, hogy a kihallgató folytassa: „*Szeretnék leülni önnel, hogy tisztázhassuk ezt.*” Ezután le kell ülnie a gyanúsítottal szemben, és egy három-öt másodperces csendet kell beiktatni, ami alatt figyelni kell a gyanúsított reakcióit. Ha a gyanúsított ezután visszakérdez, azt a szerzők úgy értelmezik, hogy időt próbál nyerni a saját gondolatai rendezéséhez.

Az ezt követő lépésben a szerzők az átmeneti nyilatkozatát fogalmazzák meg, amelynek célja lehetőséget adni a gyanúsítottnak arra, hogy saját maga ismerje be a bűncselekményt, és ezáltal esetleg enyhíthessenek a büntetésén. Erre több példát is megfogalmaznak:

- A gyanúsított érényeinek előtérbe helyezése.
- Annak elmagyarázása, hogy csak a bűncselekmény okára nem derült még fény.
- Kifejteni, hogy szeretnék megismerni a gyanúsított személyiségét.
- Elmagyarázni, hogy szeretnék megtudni, mekkora részt vállalt a gyanúsított a bűncselekmény elkövetésében.

A szerzők konkrét példát is említenek az átmeneti nyilatkozatásra⁴⁵: „*John, a nyomozás jelen szakaszában van lehetőségem arra, hogy döntsek. Foghatom a kezemből lévő bizonyítékokat maga ellen és azonnal vád alá helyeztettem, vagy pedig leülhetek azzal a személlyel, aki elkövetett valamit és megadhatom neki a lehetőséget, hogy a saját szemszögéből is elmondja, mit történt. Ha olyan emberrel van dolgom, aki együttműködik, és nem nehezíti meg a dolgom, akkor úgy érzem, meg kell adnom neki ezt az esélyt. Úgy gondolom, hogy maga egy ilyen személy. Maga korrekt ember, és irántam is tiszteletet tanúsított a mai nap folyamán. Ha egy olyan hozzáállással jött volna ma be, mint aki azt mondja, hogy »bizonyítsa be, ha tudja«, akkor időt sem fecsérelnék erre.*”

Második lépés – Témafejlés⁴⁶

A pozitív konfrontáció után következik a témafejlés, amelynek az a célja, hogy morális mentséget/kifogást kínáljon a gyanúsított számára az adott bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban, ezáltal csökkentse benne a bűnösség érzetét és a szorongást. A szerzők azt ajánlják, hogy ha a kihallgató úgy érzi, hogy az átvezető nyilatkozatás után még túl korai lenne a témafej-

⁴⁵ Uo. 205. o.

⁴⁶ Uo. 210–268. o.

lesztés, használhat egyes szám harmadik személyben lévő témát. Egy példát is megfogalmazzunk erre, ami lopás vagy sikkasztás esetén működhet⁴⁷: „*Joe, azért is szeretném ezt az egészet megbeszélni magával, mert nagyon emlékeztet valakire, aki pár hete ült ott ahol most maga. Ez az ember fiatal és ambiciózus volt, egy bankban dolgozott, és gyorsan haladt a ranglétrán. Egy nap észrevette, hogy valaki elfelejtett lekönyvelni egy hatezer dolláros befizetést. Véletlenül pont ennyire volt az embernek szüksége ahhoz, hogy kifizesse a lakáshitelét. Hirtelen felindulásból úgy érezte, ezt a pénzt el kell hogy vegye. Gondolom, tudja, mi történt vele. Viszonylag gyorsan gyanús lett, és nem sokkal később már ott ült, ahol most maga, és elmondta, hogy mennyire sajnálja, amit tett. Azért is mondom el ezt, mert maga nagyon emlékeztet rá. Maga is intelligens, ambiciózus és alapvetően nagyon őszinte. Úgy gondolom, hogy hirtelen magának is úgy tűnt, hogy az egyetlen kiút és a lehető legjobb megoldás az volt, hogy elveszi azt a pénzt, hogy kifizethesse a számláit...*”

Az előző példa szemléltette a harmadik személyben történő témafejlést. A szerzők ezen felül több témalehetőséget is megemlítenek⁴⁸:

- a) A gyanúsítottal való szimpatizálás – „*bárki más ugyanezt tette volna a maga helyében*”.
- b) A gyanúsított büntudata és tette morális súlyának a csökkentése.
- c) Egy morálisan kevésbé elfogadhatatlan motiváció lehetőségének megemlítése a bűncselekmény elkövetésének indítékaként.
- d) Mások hibáztatása:
 - az áldozat hibája volt;
 - a bűntárs hibája volt;
 - bárki más hibája volt.

Továbbá, a következő listában a szerzők megfogalmazzák a leggyakoribb „torzított motivációkat”, amelyek előkerülnek beismerő vallomáskor⁴⁹.

Gyűjtogatás: Csak viccből gyűjtöttünk tüzet. *Autólopás*: Az autó eladó volt, és csak ki akartam próbálni, mielőtt megvenném; Nagyon gyorsan el kellett jutnom a munkába, különben kirúgtak volna. *Vesztegetés*: Csak azért fogadtam el a kenőpénzt, mert közben én is nyomoztam az illető után, és nem akartam, hogy más is megtudja, mert nem hittek volna nekem. *Gyerekmolesztálás*: Csak ki akartam mutatni a szeretetemet a gyerekeknek; Fel akartam világosítani a szexről, mivel a szülei ezt nem tették meg; A gyerek kezdeménye-

47 Uo. 216. o.

48 Uo. 219–252. o.

49 Uo. 225–227. o.

zett, nem pedig én; Engem is molesztáltak kiskoromban, és úgy neveltek, hogy ez a normális. *Betörés:* Csak meg akartam kérni őket, hogy használhassam a telefonjukat; Az ember, aki ott lakik, tartozott nekem, én csak elvettem, ami az enyém. *Cserbenhagyásos gázolás:* „Azt hittem, nincs nagy baj, a viszszapillantóból úgy tűnt, hogy az ember mozog”; „Azért mentem tovább, hogy hívjam a rendőrséget, de közben rájöttem, hogy bajba kerülhetek, mert elhagytam a helyszínt.” *Emberölés:* „Csak rá akartam ijeszteni kicsit”; „Csak azt akartam, hogy megsebesüljön, nem akartam megölni”; „Ha megöltem volna is, csak azért tettem volna, mert nagyon szerettem.” *Szexuális erőszak:* „Ő kért arra, hogy kemény legyek, ez csak a fantáziánk része volt”; „A legtöbb nő szereti a spontán, kemény szexet.” *Lopás:* „Csak azért tettem, hogy segítsek a családomon”; „Azért vettem el a pénzt, hogy ki tudjam fizetni a számlákat”.

Harmadik lépés – a tagadások leküzdése⁵⁰

Ritka az az eshetőség, hogy a gyanúsított rögtön a konfrontáció után egyből beismerő vallomást tegyen. A szerzők megítélése szerint a gyanúsított ezen a ponton szinte minden esetben a tagadás valamelyik formáját választja. Értelemszerűen, a harmadik lépés célja nem más, mint hogy elvegye a gyanúsított kedvét a felesleges tagadástól, és ezzel együtt rávegye arra, hogy az igazat mondja. Ez a lépés más okból is fontos: ha a gyanúsított kitaróan és valóban észérvekkel tagad, akkor a nyomozó megbizonyosodhat arról, hogy a gyanúsított esetleg ártatlan, vagy pedig hogy csak másodlagos szerepet töltött be a bűncselekmény elkövetésében (bűnrészesség).

Ha a tagadás közvetlenül a pozitív konfrontáció (első lépés) után következik be, akkor a nyomozónak a szerzők érvelése alapján két lehetősége van. A gyenge, határozatlan tagadás esetében az ignorálást ajánlják, és a továbblépést az átmeneti nyilatkoztatáshoz. Abban az esetben, ha a tagadás határozott és erőteljes, a nyomozónak újból meg kell erősítenie a gyanúsítottban, hogy a nyomozás minden kétséget kizáróan az ő bűnösségét tárta fel.

Ha a tagadás a témafejlés közben lép fel, akkor a protokoll szerint nyomozónak három fontos feladata van⁵¹.

1. Előre felkészülni a tagadásra, mielőtt még a gyanúsított hangot ad neki.
2. Elbátortalanítani a gyenge tagadásokat.
3. Értékelni a kimondott tagadásokat.

⁵⁰ Uo. 270–288. o.

⁵¹ Uo. 273–286. o.

A protokoll szintén említi, hogy a tagadásoknak vannak különböző verbális és nonverbális előjelei, amelyeket érdemes figyelembe venni. Nonverbális jelnek tekinthető például, ha a gyanúsított hirtelen elkezd szemkontaktust teremteni, felemeli a kezét és elkezd előrehajolni, miközben vár arra, hogy a nyomozó befejezze a mondandóját. Verbális jelnek tekinthető, ha a gyanúsított megpróbál közbevágni olyan kifejezésekkel, mint például „*Mondhatnék valamit erről?*”, vagy „*Értem, amit mond, de...*”. Ha ez megtörténik, akkor a nyomozónak azonnal reagálnia kell, és elérni, hogy a gyanúsított ne próbáljon meg tagadni, például „*Mielőtt bármit is mondana, hadd magyarázzam el, mennyire fontos ez*”. Ezzel elérhető, hogy a gyanúsított megszakítsa a tagadásra vonatkozó azonnali szándékát.

Végezetül értékelni kell azokat a tagadásokat, amelyeknek a gyanúsított már hangot adott⁵². A szerzők úgy érvelnek, hogy ha a tagadás valóban őszinte és ártatlan gyanúsítottól származik, akkor az már rögtön a pozitív konfrontáció (első lépés) után megtörténik. Az ártatlan gyanúsított rendszerint ellenséges vagy akár agresszív lesz, erős szemkontaktust tart, előrehajol és határozott lesz a tagadásban, valamint gyakran leíró nyelvezetet használ („*Én senkit nem öltem meg*”).

Ezzel szemben a bűnös gyanúsított tagadása vagy gyenge és mentegetőző, vagy kitartó, ám hiteltelen, ezen felül kerülik a leíró nyelvezet használatát („*Én nem csináltam semmi ilyesmit*”).

*Negyedik lépés – Tiltakozás*⁵³

A protokoll értelmezésében a tagadás egy olyan ellenkezés, amelyet mind bűnös, mind pedig ártatlan gyanúsítottak használnak, a tiltakozást azonban szinte kizárólag bűnös gyanúsítottak alkalmazzák. A tiltakozás olyan offenzív stratégia, amelyben a bűnös gyanúsított megpróbál bizonyítékokat és érveket felsorakoztatni amellett, hogy miért nem ő volt az, aki az adott bűncselekményt elkövette, ez pedig kiközösíti a kihallgatót és ezzel együtt a már felépített struktúrát. Éppen ezért a nyomozónak itt az az elsődleges feladata, hogy a tiltakozásokat a saját javára fordítsa, valamint arra ösztökélje a gyanúsítottat, hogy az igazat mondja.

Az első lépés, hogy fel kell ismerni a tiltakozást. A szerzők megemlítik a gyanúsítottak három leggyakrabban használt tiltakozási formáját:

⁵² Uo. 278–288. o.

⁵³ Uo. 289–294. o.

- Érzelmi: „*De én szerettem őt, sose lennék képes erre!*”; „*Túl sok vesztenivalóm van ahhoz, hogy ilyet tegyek!*”
- Ténybeli: „*Nekem nincs is fegyverem!*”; „*Ott se voltam aznap!*”; „*Lehetetlen lett volna, túl jó a biztonsági rendszer ott!*”; „*Nincs is szükségem a pénzre, csomó pénz van a számlámon!*”
- Morális: „*Én istenfélő ember vagyok, és ez ellentmondana a hitemnek!*”; „*Nem így lettem nevelve.*”; „*Aki ilyet tesz, az beteg ember!*”

A második lépés, hogy a nyomozó ne bonyolódjon vitába vagy ellenkezésbe a gyanúsított állításával, mert ebben az esetben a gyanúsított erőbben bezárkózik, defenzív és felesleges feszültséget kelt. Hasznosabb reakció, ha a nyomozó úgy tesz, mint aki számított erre a válaszra, ezzel is kizökkentve a gyanúsítottat a szerepéből. Tipikusan használható válaszreakciók egy tiltakozásra: „*Őszintén remélem, hogy igaz, amit mond*”; „*Reméltem, hogy ezt fogja mondani*”; „*Teljes mértékben értem, amit mond*”; „*Tudom, hogy igaz lehet, amit mond*”.

A harmadik lépés célja, hogy a tiltakozást a nyomozó a saját javára fordítsa. Lássunk erre egy példát, egy gyermekmoleesztálási ügyben⁵⁴!

Nyomozó: „*Sokszor láttam már embereket, magamat is beleértve, hogy sok mindenre képesek alkoholos befolyásoltság alatt.*”

Gyanúsított: „*De én soha nem tennék ilyet, mert aki ilyet csinál, az egy perverz!*”

Nyomozó: „*Pontosan, uram. Nem látja? Épp ezért szeretném, hogy tisztázzuk azt, ami történt, mert nem akarom, hogy bárki ilyesmit gondoljon magáról. Tudom, hogy soha nem tenne ilyesmit józanul. Azok, akik józanul elkövetnek ilyesmit, azoknak valóban problémájuk van. De részegen mindannyian csinálunk olyan dolgokat, amelyek egyáltalán nem jellemzők ránk, például amit maga tett. Maga alapvetően nem ilyen, tudom. Azért történt, mert nem volt önmaga...*”

*Ötödik lépés – A gyanúsított figyelmének megszerzése és megtartása*⁵⁵

Ha a nyomozó sikeresen elhárította a tagadást és a maga javára fordította a tiltakozásokat, akkor a szerzők állítása szerint a gyanúsítottnak egyetlen stratégiája marad az igazság bevallásán kívül, ez pedig a pszichológiai bezárkó-

⁵⁴ Uo. 294. o.

⁵⁵ Uo. 294–300. o.

zás és a nyomozó ignorálása. A nyomozónak ezt először is fel kell ismernie: a bezárkózott gyanúsított csendes és már nincs meg a kitartása és önbizalma, hogy a saját igazát védje. Hagyja, hogy a nyomozó beszéljen, de a gondolatai befelé fordulnak; nem tart szemkontaktust, és nincsenek érzelmi megnyilvánulások az arcán. A testbeszéde is bezárkózó: keresztbe tett karok és/vagy lábak, néha lábremegtetés.

Ha a nyomozónak sikerül ezt felismernie, akkor a protokoll szerint az a feladata, hogy kizökkentse ebből az állapotból a gyanúsítottat, erre több módszer is van. Csökkenteni lehet például a fizikai távolságot a gyanúsított és a nyomozó között (óvatosan és fokozatosan közelebb ülni). Meg lehet próbálni szemkontaktust teremteni a gyanúsítottal. Lehet használni vizuális segítséget is (kerülendő azonban a helyszíni szemlén készült fotók bemutatása), például fizikai bizonyítékokat, mint amilyen töltényhüvely a helyszínről, fegyver, vagy akár cipőlenyomat. E tárgyak bemutatásával azonban nem az a cél, hogy megerősítse a gyanúsítottban a bűnösségébe vetett hitet, hanem hogy felkeltse a figyelmét. Lehet alkalmazni más vizuális technikákat, például rajzot. A protokoll ismertet egy konkrét példát is, amely használható például egy alkoholos befolyásoltság alatt elkövetett bűncselekmény esetében⁵⁶: a nyomozó rajzolhat két egyforma kört egy papírra, az egyik kör a viselkedést, a másik az érzelmet ábrázolja, az egyformaságuk pedig a viselkedés és az érzelmek összhangjára utal, normál körülmények között. Ezután elővehet egy másik papírt, amelyen az érzelmet ábrázoló kört sokkal nagyobbra rajzolja, mint a viselkedést ábrázolót, és elmagyarázhatja a gyanúsítottnak, hogy alkoholos befolyásoltság alatt az érzelmek túlhevülnek és emiatt nem volt képes kontrollálni a viselkedését.

Hatodik lépés – A passzív gyanúsított kezelése⁵⁷

Ha az előző lépés sikeresen zárult, akkor a szerzők vélekedése szerint a gyanúsított ugyan passzív marad, de már jobban figyel a nyomozóra. A passzivitása itt arra utal, hogy elkezdi elfogadni azt a tényt, hogy a védekezési és elterelési stratégiák nem bizonyultak effektívnek. Éppen ezért a nyomozónak a protokoll értelmében itt folytatnia kell a második lépésben elkezdett téma további, sokkal fókuszáltabb kibontakoztatását, és a korábbiakban leírt módon kell kezelnie az esetleges tagadást vagy tiltakozást. Fontos továbbá, hogy a

⁵⁶ Uo. 298. o.

⁵⁷ Uo. 300–307. o.

nyomozó megértést és együttérzést mutasson, amikor az igazság bevallására igyekszik rávenni a gyanúsítottat. A szerzők szerint effektív taktikának minősülhet az úgynevezett *szerepcsere*, amelynek lényege, hogy a gyanúsítottat olyan szituáció elé állítsák, amelyben döntést kell hoznia két olyan ember sorsáról, aki valami rosszat tett. A szerzők egy példával illusztrálják a taktika lényegét⁵⁸: „*Uram, tegyünk fel, hogy maga egy tanár egy iskolában, és tesztet írat a diákokkal. Észreveszi, hogy két gyerek puskázik. A saját szemével látta, tehát kétség sem férhet hozzá, hogy megtörtént. Behívhatja az első tanulókat és megkérdezi tőle: »Miért csaltál a teszten?«, majd a diák elmagyarázza, hogy az apukája szobafogságra ítéli, ha nem sikerül a dolgozat, ezért csalt. Majd behívhatja a másodikat, felteszi ugyanezt a kérdést, azonban az ő reakciója: »Bizonyítsd, ha tudod!« Nem az iránt a diák iránt tanúsítana több tiszteletet, aki hajlandó volt őszintén elmondani, amit tett?»*

A protokoll szerint a nyomozónak lassabban, halkabban és empátikusabban kell beszélnie a gyanúsítottal, mint a korábbi szakaszok közben, hogy ezzel őszinte szimpátiát sugározzon.

Ha a stratégiák hatékonyak bizonyulnak, akkor az a feltételezés, hogy a gyanúsítottan elkezdnek látszani a beletörődés jelei. Megváltozik a testtartása, a karja és lába már nem keresztben van, feladja a védekező testtartást. Szintén jelnek vehető, ha a gyanúsított bólogat, ami a csendes beletörődést mutatja. Hirtelen változás a szemkontaktusban és a mimikában szintén megbízható jele a beletörődésnek. Ha a gyanúsított bármely jelet mutatja az említettek közül, azonnal érdemes áttérni a hetedik lépésre.

Hetedik lépés – Alternatív kérdés prezentálása⁵⁹

A hetedik lépés lényege nem más, mint hogy a nyomozó döntési lehetőséget kínáljon két lehetséges magyarázat közül a bűncselekmény indítékára. Elméleti síkon a kérdés prezentálása egy olyan pszichológiai teher a gyanúsított számára a már meglévők mellett, ami még inkább az igazság bevallása felé tereli. Például ha lopásról van szó, akkor az alternatív kérdés így nézhet ki: „*Elverte a pénzt nőkre, drogra és piára, vagy pedig a családján akart segíteni?*” Ez lehetőséget ad a gyanúsítottnak arra, hogy javítson a saját megítélésén, ugyanakkor, ha elismeri az egyiket, az gyakorlatilag egyenértékű a beismeréssel.

⁵⁸ Uo. 304. o.

⁵⁹ Uo. 305–316. o.

Fontos azonban, hogy a protokoll szerint a megfelelően megfogalmazott alternatív kérdés nem ajánlhat enyhített következményeket, és nem is lehet fenyegető hangvételű. A legfőbb szempontnak annak kell lennie, hogy az alternatív kérdés kövesse a kihallgatás korábbi szakaszaiban felépített témát. A bűncselekmény természetétől, valamint a gyanúsított kihallgatáskor történő magatartásától függően egyoldalú kérdéseket is lehet alkalmazni, mint például: „*Sajnálja azt, ami történt, igaz?*”

Amikor a nyomozó felteszi az alternatív kérdést, a protokoll szerint nem elég várni a reakcióra, további stimulációt kell nyújtani a gyanúsítottnak, hogy fogadja el valamelyik változatot. Erre három lehetőség van. Ha az alternatív kérdés így szól: „*Uram, a pénzt arra használta, hogy kifizesse a számláit, vagy arra, hogy beledobálja a játéképbe?*” Ebben az esetben a következő lehetőségek szerint lehet fokozni a stimulációt⁶⁰:

- Negatív állítás: „*Nem olyan embernek tűnik, aki azért csinál ilyet, hogy utána eljátszhassa a pénzt. Ha így lenne, nem fecsérelném magára az időmet, de szerintem maga nem ilyen.*”
- Pozitív állítás: „*Biztos vagyok benne, hogy a pénz a családjának kellett, a számlák kifizetésére. Ez olyan dolog, amit bárki megtenne, ha a családjáról van szó.*”
- Rávezető kérdés: „*A családjának kellett a pénz, igaz?*”

Nyolcadik lépés – A gyanúsított rábírása a szóbeli beismerésre⁶¹

Ha a gyanúsított az előző lépésben választott a két lehetőség közül, akkor azal gyakorlatilag beismerte a bűncselekmény elkövetését. A protokoll következő lépésének célja így nem más, mint hogy ezt a beismerést egy bíróságon is elfogadtatható beismerő vallomásban tegye, amely már tartalmazza a bűncselekmény részleteit és körülményeit. Az alternatíva választása után a nyomozónak tovább kell inspirálnia a gyanúsítottat a folytatásra egy megerősítő kijelentéssel, mint például „*Reméltem, hogy ezt fogja mondani*”. Fontos, hogy a nyomozó azt a benyomást keltse, hogy osztozik a gyanúsított megkönnyebbülésén. Ezek után a nyomozó fokozatosan elkezdhet rákérdezni a bűncselekmény részleteire, mint például: „*Maradt valamennyi a pénzből?*”; „*Elmondta bárki másnak, hogy mi történt?*” A cél ezzel nem más, mint megerősíteni a gyanúsítottban az elhatározást a teljes beismerő vallomás megtételére. Ha a gyanúsítottban megerősödött ez az elhatározás, akkor a nyomozó

⁶⁰ Uo. 312. o.

⁶¹ Uo. 316–324. o.

zó feltehet olyan kérdéseket is az ügy kapcsán, amik már hosszabb kifejtést igényelnek a gyanúsítottól. Mindenképpen nyílt kérdéseket érdemes alkalmazni, amely a gyanúsítottat hosszabb kifejtésre készíti. A teljes beismerő vallomás részletes és hiteles kell hogy legyen, valamint tartalmaznia kell olyan részleteket, amelyeket kizárólag az elkövető tudhat. Éppen ezért a szerzők rávilágítanak arra, hogy a nyomozati szakasz során, még a kihallgatás előtt érdemes írásban rögzíteni azokat a tényeket és bizonyítékokat, amelyeket a nyomozó hatóság a kihallgatás eredményessége érdekében visszatart a nyilvánosság elől.

Kilencedik lépés – A szóbeli beismerő vallomás átfordítása írásos vallomássá⁶²

A protokoll legutolsó lépésének célja nem más, mint a teljes írásos beismerő vallomás megszerzése, amely keletkezhet kérdés–válasz, vagy pedig a gyanúsított narratívájának formájában. A vallomások lehetnek kézzel írottak, vagy elektronikusan rögzítettek. A szerzők meglátásai szerint az ideális megoldás az, ha a bűncselekmény legfontosabb elemeinek rögzítésére kérdés–válasz formájában kerül sor, míg az ügy további részleteire a gyanúsított által elmondva derül fény. Hezitálás esetén érdemes egy-egy kérdést feltenni, hogy a gyanúsított folytassa a narratívát.

A szerzők szintén megemlítenek számos olyan szempontot, amelyet mindenképpen figyelembe kell venni az írásos beismerő vallomás rögzítésekor annak érdekében, hogy a vád alá helyezés és a bírósági tárgyalás során a vallomás ne legyen támadható a védelem részéről:

- Olvasható írás és érthető nyelvezet.
- Kerülni kell a rávezető kérdéseket.
- A gyanúsított saját nyelvezetét nem szabad „feljavítani”.
- A vallomás elolvastatása és aláírása a gyanúsítottal.
- Több bűncselekmény esetén külön-külön vallomás szükséges mindegyikhez.
- Fizikai bizonyítékok hozzákapcsolása a vallomáshoz.
- Bizonyítani kell, hogy a beismerő vallomást a gyanúsított önszántából tette, eléréséhez nem alkalmaztak kényszerítő intézkedéseket annak érdekében, hogy a bírósági tárgyalás során alkalmazható legyen – fotó készítése a gyanúsítottól, valamint orvosi vizsgálat.

⁶² Uo. 323–342. o.

A Reid-módszer kritikája és a hamis beismerő vallomások

A Reid-módszer az Egyesült Államok területén a legnépszerűbb és leggyakrabban alkalmazott metódus a gyanúsítottak kihallgatására. Általánosságban elfogadott feltételezés, hogy a módszer hozzávetőleg nyolcvan százalékban vezet beismerő vallomáshoz, ezt azonban tudományosan nem erősítették meg, és súlyos etikai aggályokat vet fel, továbbá erős összefüggés lehet a módszer használata és a hamis beismerő vallomások között⁶³. *Skerker*⁶⁴ három súlyos problémát említ meg a Reid-módszer használata kapcsán: növeli a hamis beismerő vallomások kockázatát; gyengíti a rendőrség és a nyilvánosság kapcsolatát; valamint jelentős mértékben károsítja a nyomozók professzionális hitelességét. Ezek közül a legnagyobb gond egyértelműen a hamis beismerő vallomások ténye. A hazánkban uralkodó gondolkodásból eredően a józan ész azt diktálja ugyan, hogy egy személy nem ismerne be egy olyan bűncselekményt, amelyet nem követett el, ettől függetlenül az ilyen esetek előfordulási gyakorisága semmiképpen sem elhanyagolható. A tudomány fejlődésének hatására az elmúlt évtizedekben rengeteg ártatlanul elítélt embert mentettek fel az utólagos DNS-vizsgálat alapján. *Kassin* és munkatársai kimutatták⁶⁵, hogy az Egyesült Államokban az ártatlan gyanúsítottak öt százaléka ismerte be mégis a bűncselekmény elkövetését. Ezen felül *Sigurdsson és Gudjonsson* számolt be még magasabb számokról (hét-tizenkét százalék) Izlandon⁶⁶. Ez azonban csak a jéghegy csúcsának bizonyul, mivel számtalan esetben a valódi elkövető nem hagy hátra DNS-t, ami kizárja annak lehetőségét, hogy tisztázhassák a potenciálisan ártatlanul elítélteket. A jelenlegi tudományos szakirodalomban a hamis beismerő vallomásokhoz vezető rizikófaktorok általánosságban két dimenzióra vannak bontva: kényszerítő kihallgatási módszerek, valamint pszichológiai predispozíciók⁶⁷. A kényszerítő módszerek közé tartozik az agresszív befolyásolás, a szóban forgó bűncselekmény súlyosságának lekicsinyítése és felnagyítása, fizikai

63 Saul M. Kassin: The Psychology of Confession Evidence. *American Psychologist*, vol. 52, no. 3, 1997

64 Michael Skerker: An Ethics of Interrogation. *Journal of Military Ethics*, vol. 10, no. 4, 2011

65 Saul M. Kassin – Richard A. Leo – Christian A. Meissner – Kimberley D. Richman – Lori H. Colwell – Amy-May Leach – Dana La Fon: Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law and Human Behavior*, vol. 31, no. 4, 2007

66 Jon Fridrik Sigurdsson – Gisli H. Gudjonsson: The psychological characteristics of ‘false confessors’. A study among Icelandic prison inmates and juvenile offenders. *Personality and Individual Differences*, vol. 20, no. 3, 1996

67 Gisli H. Gudjonsson – John Pearse: i. m.

kényszer, valamint nem létező bizonyítékok prezentálása⁶⁸. A pszichológiai predispozíciók közé tartoznak a személyiségzavarok, az extrém figyelemfelkeltő viselkedés, a valódi elkövető kilétének védelme, droghasználat, valamint a visszatérő viktimizáció⁶⁹. A Reid-módszerben az említett kényszerítő módszerek nagy része megtalálható, így használata határozott rizikófaktor a hamis beismerő vallomások tekintetében. További nehézség az a tény is, hogy a módszer második része azon a feltételezésen alapul, hogy a gyanúsított nem mondott igazat a viselkedéselemző interjúban, a már említett empirikus kutatások⁷⁰ azonban kimutatták, hogy a tizenöt predefiniált kérdés nem megbízható a hazugság kiszűrésének tekintetében. Ennek folyományaképpen több ártatlan ember is ki lesz téve a kilenclépéses Reid-módszernek, és már nem lesz esélyük bizonyítani az ártatlanságukat, mivel a kihallgató meg lesz győződve a bűnösségükről. Egyrészt azért, mert a viselkedéselemző interjúban hazugságot feltételeznek róla, másrészt egy olyan pszichológiai folyamat miatt, amelyet konfirmációs (vagy megerősítő) részrehajlásnak neveznek. *Hill, Memon és McGeorge* vizsgálta e jelenséget egy tanulmányban⁷¹, és kimutatták, hogy ha a nyomozó eleve meg van győződve a gyanúsított bűnösségéről, akkor akarva-akaratlanul is kizárólag olyan információk után kutat a kihallgatás és a nyomozás más részei során, amik a saját teóriáját igazolják.

Végezetül az is további problémákat vet fel, hogy a szerzők, az egyes lépések során tett protokollszerű ajánlásai és példái olyan feltételezéseken alapulnak, amelyeknek a valóságalapja és megbízhatósága empirikus kutatások által soha nem volt vizsgálva, így működőképességük is bizonytalan. Ezzel szemben a protokollban megtalálható számos olyan technika (például rávezető kérdések, aktív manipuláció), amelyek esetén empirikus kutatások kimutatták, hogy negatívan befolyásolják a kihallgatást.⁷²

68 Fadia M. Narchet – Christian A. Meissner – Melissa Russano: Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions. *Law and Human Behavior*, vol. 35, no. 6, 2011

69 Gisli H. Gudjonsson – Susan Young – Jon Fridrik Sigurdsson – Inga Dora Sigfusdottir: False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity. *Personality and Individual Differences*, vol. 52, no. 6, 2012; Saul M. Kassin – Steven A. Drizin – Thomas Grisso – Gisli H. Gudjonsson – Richard A. Leo – Allison D. Redlich: Police-induced confessions: risk factors and recommendations. *Law and Human Behavior*, vol. 34, no. 1, 2010

70 Jaime Masip – Carmen Herrero: i. m.

71 Carole Hill – Amina Memon – Peter McGeorge: The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 13, no. 2, 2008

72 Allyson Horgan – Melissa Russano – Christian Meissner – Jacqueline Evans: Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity. *Psychology, Crime & Law*, vol. 18, 2012, pp. 65–78.; Melissa Russano – Christian Meissner – Fadia Narchet – Saul Kassin: True and false confessions to an intentional act: A novel paradigm. *Psychological Science*, vol. 16, 2005, pp. 481–486.

Noha az Egyesült Államokban a mai napig ez a leggyakrabban használt kihallgatási módszer, a szakirodalom túlnyomó része azzal érvel, hogy a Reid-módszer nem támaszkodik semmilyen empirikus kutatásra, továbbá etikátlan és veszélyes is. Épp ezért az e módszert eredményesen alkalmazó nyomozókkal ellentétben a kutatók időszerűnek tartják a technika lecserélését egy megbízhatóbb, humánusabb és empirikus kutatásokkal alátámasztott módszerre⁷³.

IRODALOM

- Aamodt, Michael – Custer, Heather:** Who can best catch a liar? A meta-analysis of individual differences in detecting deception. *Forensic Examiner*, vol. 15, no. 1, 2006
- Bond, Charles – DePaulo, Bella:** Accuracy of Deception Judgments. *Personality & Social Psychology Review*, vol. 10, no. 3, 2006
- Bradford, Deborah – Goodman-Delahunty, Jane:** Detecting deception in police investigations: Implications for false confessions. *Psychiatry, Psychology and Law*, vol. 15, no. 1, 2008
- Bull, Ray – Soukara, Stavroula:** Four studies of what really happens in police interviews. In: **Lassiter, Daniel G. – Meissner, Christian A. (eds.):** Police interrogations and false confessions. American Psychological Association, New York, 2010, pp. 81–95.
- Bull, Ray (ed.):** Investigative interviewing. Springer, New York, 2014
- Dixon, David:** Questioning Suspects: A Comparative Perspective. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, vol. 26, no. 4, 2010
- Driskell, Tripp – Salas, Eduardo – Blickensderfer, Elizabeth L.:** Is three a crowd? Examining rapport in investigative interviews. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, vol. 17, no. 1, 2013
- Gudjonsson, Gisli H. – Pearse, John:** Suspect interviews and false confessions. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 20, no. 1, 2011
- Gudjonsson, Gisli H. – Young, Susan – Sigurdsson, Jon Fridrik – Sigfusdottir, Inga Dora:** False confessions to police and their relationship with conduct disorder, ADHD, and life adversity. *Personality and Individual Differences*, vol. 52, no. 6, 2012
- Hill, Carole – Memon, Amin – McGeorge, Peter:** The role of confirmation bias in suspect interviews: A systematic evaluation. *Legal and Criminological Psychology*, vol. 13, no. 2, 2008

⁷³ Ray Bull – Stavroula Soukara: Four studies of what really happens in police interviews. In: Daniel G. Lassiter – Christian A. Meissner (eds.): Police interrogations and false confessions. American Psychological Association, New York, 2010, pp. 81–95.; Christian A. Meissner – Daniel G. Lassiter: Conclusion: What have we learned? Implications for practice, policy, and future research. In: Daniel G. Lassiter – Christian A. Meissner (eds.): i. m. 225–229. o.; Brent Snook – Joseph Eastwood – Michael Stinson – John Tedeschi – John C. House: Reforming investigative interviewing in Canada. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 52, 2010

- Horgan, Allyson – Russano, Melissa – Meissner, Christian – Evans, Jacqueline:** Minimization and maximization techniques: Assessing the perceived consequences of confessing and confession diagnosticity. *Psychology, Crime & Law*, vol. 18, 2012
- Inbau, Fred E. – Reid, John E. – Buckley, Joseph P. – Jayne, Brian C.:** Criminal interrogation and confessions. 4th ed. Jones and Bartlett Publishers, Sudbury, 2004
- Kassin, Saul M.:** The Psychology of Confession Evidence. *American Psychologist*, vol. 52, no. 3, 1997
- Kassin, Saul M. – Leo, Richard A. – Meissner, Christian A. – Richman, Kimberley D. – Colwell, Lori H. – Leach, Amy-May – Fon, Dana La:** Police interviewing and interrogation: A self-report survey of police practices and beliefs. *Law and Human Behavior*, vol. 31, no. 4, 2007
- Kassin, Saul M.:** Confession evidence: Commonsense myths and misconceptions. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 35, no. 10, 2008
- Kassin, Saul M. – Drizin, Steven A. – Grisso, Thomas – Gudjonsson, Gisli H. – Leo, Richard A. – Redlich, Allison D.:** Police-induced confessions: risk factors and recommendations. *Law and Human Behavior*, vol. 34, no. 1, 2010
- Kebbell, Mark Rhys – Allison, Laurence J. – Hurren, Emily Joan – Mazerolle, Paul J.:** How do sex offenders think police should interview to elicit confessions from sex offenders? *Psychology, Crime & Law*, vol. 16, 2010
- Leo, Richard A.:** Police Interrogation and American Justice. Harvard University Press, 2008
- Masip, Jaume – Herrero, Carmen:** ‘What Would You Say if You Were Guilty?’ Suspects’ Strategies During a Hypothetical Behavior Analysis Interview Concerning a Serious Crime. *Applied Cognitive Psychology*, vol. 27, no. 1, 2013
- Meissner, Christian A. – Kassin, Saul M.:** “He’s guilty!” Investigator bias in judgments of truth and deception. *Law and Human Behavior*, vol. 26, 2002
- Meissner, Christian A. – Lassiter, Daniel G.:** Conclusion: What have we learned? Implications for practice, policy, and future research. In: **Lassiter, Daniel G. – Meissner, Christian A.:** Police interrogations and false confessions: Current research, practice, and policy recommendations. American Psychological Association, Washington, D.C., 2006, pp. 111–126.
- Milne, Rebecca – Bull, Ray:** Investigative interviewing: psychology and practice. Wiley, New York, 1999
- Nadler, Janice:** Rapport in Negotiation and Conflict Resolution. *Marquette Law Review*, vol. 87, 2004
- Narchet, Fadia M. – Meissner, Christian A. – Russano, Melissa:** Modeling the influence of investigator bias on the elicitation of true and false confessions. *Law and Human Behavior*, vol. 35, no. 6, 2011
- Russano, Melissa – Meissner, Christian – Narchet, Fadia – Kassin, Saul:** True and false confessions to an intentional act: A novel paradigm. *Psychological Science*, vol. 16, 2005
- Sigurdsson, Jon Fridrik – Gudjonsson, Gisli H.:** The psychological characteristics of ‘false confessors’. A study among Icelandic prison inmates and juvenile offenders. *Personality and Individual Differences*, vol. 20, no. 3, 1996

- Skerker, Michael:** An Ethics of Interrogation. *Journal of Military Ethics*, vol. 10, no. 4, 2011
- Snook, Brent – Eastwood, Joseph – Stinson, Michael – Tedeschi, John – House, John C.:** Reforming investigative interviewing in Canada. *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice*, vol. 52, 2010
- Snook, Brent – Luther, Kirk – Quinlan, Heather – Milne, Rebecca:** Let 'em talk! A field study of police questioning practices of suspects and accused persons. *Criminal Justice and Behavior*, vol. 39, 2012
- Soukara, Stavroula – Bull, Ray – Vrij, Aldert – Turner, Mark – Cherryman, Julie:** What really happens in police interviews of suspects? Tactics and confessions. *Psychology, Crime and Law*, vol. 15, no. 6, 2009
- St-Yves, Michel:** The Psychology of Rapport: Five Basic Rules. In: **Williamson, Tom (ed.):** Investigative Interviewing [Electronic Book]. Taylor and Francis, Hoboken, 2013, pp. 87–106.
- Tickle-Degen, Linda – Rosenthal, Robert:** The Nature of Rapport and Its Nonverbal Correlates. *Psychological Inquiry*, vol. 1, no. 4, 1990